

Az előítéletesség ellen II. - módszertani segédanyag a Holokauszt áldozataira való megemlékezéshez (Készítette: Valusek Andrea)

Ajánlott 10-12. évfolyam részére

Szükséges eszközök: 1. órára a Szöveggyűjtemény I., 2. órára a Szöveggyűjtemény II. nyomtatott vagy online példányai minden diák számára (e dokumentum 10-13., ill. 14-17. oldala)

Rejtő Jenő: *Csontbrigád, 1938*

A téma feldolgozása egy olyan író segítségével történik, akit a diákok egy része olvasmányáiból ismer, de talán kevesen tudják közülük azt, hogy Rejtő Jenő zsidó származása miatt maga is a Holokauszt áldozata lett. S egy olyan regény részleteinek a vizsgálatával, mely ugyan 1938-ban íródott, de párhuzamba állítható a KZ-táborok világával, működési mechanizmusával.

1. óra

Bevezetés – 10 perc

Kérdezzük meg a diákokat, mit olvastak Rejtőtől, milyenek találták az írásait, tudnak-e szereplőket mondani a regényeiből, hol játszódnak ezek?

Lehetséges válaszok pl.: - *Pizkos Fred, a kapitány, Az elveszett cirkáló, A tizennégy karátos autó*

- Gorcsev Iván, Csülök, Fülíg Jimmy, Vanek úr, Tuskó

Hopkins, Senki Alfonz

- Sok regényének színtere Afrika, a francia idegenlégió.

Akár idézhetjük is *A Pizkos Fred, a kapitány* ikonikus regénykezdését:

- Uram! A késemért jöttem!
- Hol hagyta?
- Valami matrózban.
- Milyen kés volt?
- Acél. Keskeny penge, kissé hajlott. Nem látta?
- Várjunk... Csak lassan, kérem... Milyen volt a nyele?
- Kagyló.
- Hány részből?
- Egy darabból készült.
- Akkor nincs baj. Megvan a kés!
- Hol?
- A hátamban.
- Köszönöm...
- Kérem... A csapos mesélte, hogy milyen szép kés van bennem. Egy darab húszcentis kagylóritkaság.

Kérdezzük meg, mit tudnak a szerzőről, majd egészítsük ki az elmondottakat alábbi rövid ismertető alapján.

A szerzőről

Rejtő Jenő zsidó származású író Reich Jenő néven született 1905. március 29-én, Budapesten. Miután a polgári iskolából kicsapták, Rákosi Szidi színiiskolájában tanult, majd statiszta lett. Ezután bejárta Európát. Dolgozott Hamburgban dokkmunkásként és illatszerárusként, Svédországban heringhalász, Genovában építőmunkás, Zürichben gobelinkereskedő, Franciaországban steptáncos volt. Potyautasként került Afrikába, ahol egy kocsmában idegenlégiósokkal ismerkedett meg.

Hazatérése után színműveket és regényeket írt, ez utóbbiakat P. Howard álnéven. Sajátos nyelvi humorú ponyvaregényei miatt a magyar irodalomtörténet is respektálja, egyetlenként a ponyvairók közül.

1942-ben betegen vitték el büntetőszázadba, 1943. január 1-jén az ukrajnai Jevdokovóban fagyott meg munkaszolgálatosként.

Ezután kérjük meg a diákokat, hogy alkossanak **5 csoportot**, majd közöljük velük, hogy a következőkben Rejtő *Csontribrigád* című regényével foglalkozunk.

1. feladat – 15 perc

Kérjük meg a csoportokat, írják le, milyen várakozást kelt bennük a *Csontribrigád* cím!

Helyszín

Szereplők

Történések

A csoportok ismertetik megoldásaikat.

Ezután röviden ismertessük a regény cselekményét.

A történet rövid összefoglalása

A történet a francia idegenlégióban játszódik **Szudánban**. A főszereplő, **Henry Fécamp**, a **későbbi 63-as számú rab** és legjobb barátja, Curew ugyanabba a lányba, Szaidzsába szerelmes. Curew javaslatára fogadást kötnek, aki veszít, magára vállalja az Ulogi oázist felkavaró gyilkosságot, Villiers századosnak és sofőrjének a megölését. A nyomravezetőnek a francia hatóságok 500 000 frank jutalmat ígérek, mert a századostól ellopott irattáskában a francia hatalmi törekvéseket bizonyító, az afrikai gyarmatbirodalomban kiépíthető katonai támaszpontokat jelölő térkép van. A fogadás győztesét a vesztes azzal, hogy bűnösnek vallja magát, nemcsak a pénzhez, hanem Szaidzsa szerelméhez is hozzásegíti.

Fécamp veszít, „feladja” magát, beismeri azt a gyilkosságot, amelyet el sem követett, halálra ítélik, de mivel az iratok nem kerülnek elő, kegyelmet kap, hátha ki tudják szedni belőle, hol

van a térkép. Így kerül gyilkosság és hazaárulás bűnével a **francia idegenlégió büntetőszázadának erődjébe**, a Coin de l' Enfer-be, azaz a „**Pokol Sarká**”-ba, majd miután ott ismét ártatlanként egy újabb gyilkosságot magára vállal, a **Pokoltetőre**, az árulónak bélyegzett, de valójában szintén ártatlanokból álló **Csontbrigád tagjai közé**.

2. feladat - 20 perc

Kérjük meg a csoportokat, hogy a regényrészleteket felhasználva írjanak tényfeltáró cikket A Pokol Sarkáról.

Az alábbiakban részleteket olvashattok a regényből. Képzeljétek el, hogy újságírók vagytok, s írjatok egy 8-10 soros tényfeltáró, leleplező cikket A Pokol Sarkáról és az ott élőkéről! Írásotokban érintsetek a részletek után következő kérdéseket!

I. helyszín: Szudán, Coin de l' Enfer ' A Pokol Sarka', a francia idegenlégió büntetőszázadának erődje

„A Compagnie Discipline jellegzetesen az a hely, ahol a szeretet vagy más hasonló lelkiállapotok kezdettől fogva ismeretlenek. A francia idegenlégió büntetőszázadának egyetlen célja az elrettentés. És az intézmény e hivatás tekintetében csúcsteljesítményeket produkál.

Ezért úgy is nevezték egyesek az erődöt, hogy Coin de l'Enfer. A Pokol Sarka...

Aki itt élt, az bűnhődött. Fegyőrtől a parancsnokkapitányig ide csak megtorlásképpen vezényelték a katonát szolgálattételre.

Ezért itt mindenki mindenkit gyűlöl.

Az örök gyűlölik a rabokat és egymást, a rabok gyűlölnék mindent és mindenkit. Az altiszteket általában csak az a beteges vágy fűti, hogy kint okozzanak, amelyhez képest viszonylag jobbnak érezhetik szörnyű sorsukat. A tisztek lélektelenül rágódnak letört egzisztenciájuk képzelte lehetőségein, és közömbösek mindennel szemben.

Ezek még önmagukat is gyűlölik.”

„Sok tifuszos van az erődben, és ezek éjszaka szoktak meghalni. A legsűrűbben tizenkettő és négy óra között... Meg tudná mondani, hogy miért? (kérdezte Sirone, az erőd kapitánya) /.../
- Meg tudná mondani, Vigoin, hogy miért éppen tizenkét és négy óra között szeret meghalni a tifuszos beteg?

Vigoin az ablakra nézett, azután a mennyezetre, tanácstalanul. Vastag, rossz íz telepedett a szájára, és émelyegni érezte a gyomrát.

- Kérlek?... Nem... Nem... nem tudom...

Ez veszett egy táj! A szemhéja fölött lüktetett, és fáj valami forró nyomás.”

„Fécampnak minden tagja fáj, de felszedelőzködik. Hajnali sorakozó. Ha most nem bírja, akkor elveszett ember. Aki rosszul végzi a munkát, azt verik, gyötrik, újabb büntetést kap, dolgozik, és így gördül gyorsan a halál felé; munka és büntetés halmozódó nehézségeivel küzdve.”

Szereplők:

Sirone kapitány

„És az előkelő párizsi társaságok népszerű gavallérja e pillanatban kigombolt zubbonyal ül a bagószagú irodában, lelógó, nagy harcsabajusza gondozatlan, erősen őszi és sárga színű, mintha hervadozó növényzet volna. Ruháját belepi a hamu, a haja szerteáll, ahogy idegességében néha markolászik benne a nagy, lapos végű, barnult ujjával, s cigarettát sodor. Az arca egy haldokló, bohém árkádiai isten titokzatosan vidám, bölcsen gúnyos kifejezésébe ernyed. Félelmetesen kirajzolódó sasorra, sárgás, halottszínű bőre, zavaros, bóbiskoló szemei, a szája szélére beidegződött, lekicsinyülő ajkbiggyesztés, mintha az egykor szép arc viaszlevonata lenne, a sivatag forróságától torzulttá olvadt állapotban. Két éve hogy az erődben van.

Az első napon úgy érezte: néhány óráig bírja csak, és meghal. Az első hónap után ijedt gyanakvással megsejtette, hogy itt esetleg soká élhet az ember. Ma már nem sejt és nem hisz semmit.

Bizonytalan ujjai révetegen kapirgálnak némi maradék dohány után a bádogdobozában. Többször és ámultan figyel, hogy nem oda nyúl, ahová néz. Mintha szemei és a keze elveszítették volna ősi kapcsolatukat egymással.

Ki érti ezt ilyen melegben, amikor a szem lüktet, és mintha dinamó zúgna a nyakában, olyan monoton áramlással tódul valami a torkából a koponyájába?

Az ingét széthúzogatja, mintha láthatatlan súlyokat kívánna eltávolítani a mellkasáról. Nagyot sóhajt közben, de egy kettős csuklás félbeszakítja e készülődésben lomhán emelkedő tüdejét.

Merően nézi a horpadt kis dobozt. Apró csíkokban folydogál róla a verejték, és sok-sok légy döng egyetlen fürtszerű, sűrű rajban körülötte és a pálinka körül. Végighúzza nyelve hegyén a cigarettát, és rágyújt.”

„A pálinka mámora fenséges közönyt prédikál. Megveted a halált, és jó az élet is úgy, ahogy éppen van, illetve, ahogy nincs.”

Victor Gouillaume hadnagy

„Miért nézed állandóan a falat? /kérdzte Sirone kapitány/

- Pa...rancsolsz, kérlek?... - szinte kavarja a szavakat, fáradt nyelvvel... - A... falat?... Ez a nézés úgyszólván az energiacirkuláció megóvása... Ez olyan, mint a napi svéd torna. Az erős lelki izomzat... a direkciót nem hagyja... kihunyni... mögöttes... ugyanis ez a nagy probléma itt, mögöttes maradt a direkció, pedig előtted kell lenni. És... aki elveszti a direkciót itt... Szudánban... az lelkileg szomjan... pusztul... éppúgy, mint a beduin, ha... eltéved...

A kapitány most már attól ijedt meg, hogy érti, amit a főhadnagy mond... Egy lépést tett az ajtó felé.

- Várj... kérlek... ez neked is fontos... Rendszeres... akaratkoncentráció nélkül... a lélek... hullal lesz! Szétesik a fogalmak laza komplexuma, mert az akarás egy foglalat, és amíg intakt marad, addig... keményen szorítja az emlékezés harapófogója az... elhagyott... direkciót... mögöttes... Az akaraterő... úgyszólván egy motor... amihez napi olajozás kell... Ha egy pontot nézel... Első nap öt percig nézed... második napon félórát... És azután már olyan, mint a svéd torna... Érted?... Ez egy poszt a lélekvártán, rendületlenül!... Na!... Ez legyőzi... hiába... itt meg kell hajolni...”

Libourne főhadnagy

/Libourne/ „- Kapitány úr! A szolgálati szabályzat szerint az ön megkerülésével nem juttathatom feletteseimhez a tervezeteket!! Ön pedig nem volt hajlandó továbbítani őket. Tisztázzuk ezt most!! Le az álarccal... - és mutatóujjával dobpergésszerűen verte az asztalt, miközben lihegve, sípolva kiáltotta: - Az orvos keveri a mérget, és ön az ördög, aki átviszi az élő lélekre... - Mutatóujját már a kapitány arca előtt rázza, a szeméből kicsapó fény leveti a munkaláz disszimulációját, a ráncok beomlanak merev kifejezésükből, és nyálhabot fröcskölő, tátott szájjal üvölt. - Nem szabadultok ki a terveimmel! Te vagy az ördög! Az egyik szemedet akarom! /.../

/Minkiew doktor/ - Hogy paranoiája van. Ez a klasszikus örület. Tipikus eset... Látszott hétről hétre, hogy mint lesz úrrá rajta.

/Sirone kapitány/ - Miért nem szóltál?

- Minek? Hogy ideküldjenek helyette egy egészséges embert, aki szintén megőrül? Inkább egy paranoiás pusztuljon el. Ha tetszik, rendelj vizsgálatot ellenem.”

Ligert írnok

Ligert szögletes alak volt. Nem tudott megfelelő "ént" produkálni a külvilág számára, ezért minden tettét, szavát, hangulatát bizonytalanul váltakozó kedélyállapot tette szögletessé. Általában szinte személytelenül közönyös volt; egy dolgozó és mosolygó gép. Ligertről azt is feltételezhette az ember, hogy munka után, amikor visszatér a szobájába, nem fekszik ágyba, hanem tokba teszi magát, és megszűnik éjszakára.

Lehetséges megoldások:

Miért nevezik az erődöt a Pokol Sarkának?

A Pokol Sarka elnevezés utal azokra a fizikai és egyéb körülményekre, melyek a büntetőszázad rabtartói és rabjai számára rettenetessé teszik az itteni létet: sivatagi éghajlat (55-60 C°), a világtól való elzártság, a jövő hiánya. Ugyanakkor az elnevezés arra is utal, hogy a másik helyzínhez, a Pokoltetőhöz képest itt „kellemes” az élet.

Milyen helyzetben, állapotban vannak az erődben a személyzet tagjai, a rabtartók, illetve a rabok? Mi a közös és az eltérő a rabtartók és a rabok életében?

Rabtartók: büntetésből kerülnek az erődbe, és így is élik ezt meg. Fizikailag tönkremennek: szinte mindenki alkoholistá, mentálisan sérültek: örültek, mániakusak, illetve kicsinyes bosszúállók, szadisták. Mindez menekülés az értelmes élet hiánya, a jövő hiánya miatt.

A hierarchia, a főntről kapott rend működteti a rendszert úgy-ahogy, ugyanakkor mindenki, akinek hatalma van, azt ki is használja: kikötteti, megveri, megvereti a foglyokat. A rabtartók is rabok, az általuk kiszolgált rend rabjai.

Rabok: nem tekintik őket embernek, kemény fizikai munkát kell végezniük (kötörés), ki vannak szolgáltatva a tiszthelyetteseknek, büntetésük. a vízadag megvonása, kiköttetés, verés. Leromlott állapotuk következtében gyorsan terjednek körükben a fertőző betegségek. Vannak közöttük ártatlanok.

Kérjük meg a csoportokat, olvassák fel az általuk írt cikkeket.

2-3. óra

Bevezetés

Az óra kezdetén idézzük fel, hogy a főhős a büntetőtáboron belüli büntetőtáborba, A Pokol Sarkáról a Pokoltetőre került a Csontbrigádhoz.

1. feladat- 25-30 perc

Kérjük meg a diákokat, hogy olvassák el a szemelvényeket, majd minden csoport készítse el a neki előírt feladatot.

II. helyszín: Pokoltető

„A kitzasztott árulók... külön tanyája... A rendes kényszermunka valóságos rangfokozat a *Csontbrigád*-hoz viszonyítva.”

„Mit tudsz te, kapitány úr, a *Csontbrigád*-ról?”

- Semmit. És ez a tiszta igazság. Nyolc év előtt egy század legionárius elindult, hogy a Baghar-fennsíkon elfoglalja a szabad Baghar-mozlímek földjét Szudán északi részén. Itt fenn... - kimutatott az ablakon - táboroztak már egy hónapja. A rabokkal együtt vágták a sziklát, hogy utat készítsenek a hegyláncon át, a lapos fennsíkon, ahol nem terem meg se fű, se fa. Nincs árnyék. Irtózatos gránittönk... Azután robbanás történt. Állítólag merénylet volt. A munkahelyen tartózkodó tiszteket eltemette az explózió. A katonák nekivágtak a sivatagnak. Talán az ártatlanok is elszöktek, hiszen szárazon egy sem vihette el. Két hét múlva láncra verve visszahozták őket... Vezetőjük, egy tűzmester, azt vallotta, hogy parancsuk volt az indulásra, mert valami váratlan hírt kaptak a tisztek. Ez természetesen ostobaság. Felvezették valamennyit egy sziklába vájt lépcsőn a Pokoltetőre. Így nevezték a fennsíkot. Ez a keskeny feljáró volt az egyetlen összeköttetésük a külvilággal... Amikor mind fenn volt, Murier ezredes parancsot adott lent, hogy a lépcsőt felrobbantsák mögöttük.”

„A szikla tetején, kiugró szirtek között fejtették a követ az áruló brigád katonái és mindazok, akik még ide kerültek. Csak hűtlenség, szökés és árulás büntetéért kerülhetett legionárius a *Csontbrigád*-hoz. Igen jó fajtájú mészkődarabok széles torlaszát csákánnyal fejtették. Az egyes koloncok könnyen leváltak és egyszerűen legurították a mélybe, ahol éjszaka, amikor nem volt kőfejtés, egy transzport elhordta. Mindaddig fennáll a *Csontbrigád*, amíg a lázadók által felrobbantott átjáró elkészül. A kifejtett kömmennyiségért cserébe élelmet kapnak. Az előírt munkát pontosan el kellett végezni, különben csökkentették az élelem- és vízadagot. Nappal hatvanfokos forróságban izzott a tető, és vakított a sima, fehér kő. De jobban tartotta a hőt, mint a sivatag laza homokja, és hajnalig lassan visszasugározta.”

„- Ki vagy te? - kérdezi a 63-as.

- Figaro... Hang nem kell. Nap van.

Értette. Itt minden szó túl sok energiát fogyaszt. Takarékoskodnak az erővel. A hatvanfokos meleg parancsol.

Elindult a csákányhoz. Kísérteties volt. Ennyi ember egy hang nélkül siet a munkához. Csak zörej és koppanás, csörgés, nyikorgás, de egyetlen szót sem beszélnek.

Hang nem kell. Nap van.”

„A krétaszín, sima sziklatönkön az életnek minden feltétele hiányzik. Egyetlen fa, egyetlen szál növény
sincs. De bőven akad skorpió. (...)Fécamp az első reggelen úgy érezte, hogy pillanatokon belül megpattan az
agyában valami. Ez a forróság hasonlított a máglyahalálhoz. Mintha elevenen égne meg az ember.”

„Fécamp érzi, hogy perzsel a nap. Mozdulni nem tud.
Valahol egy majomszerű, keskeny arc tűnik fel. Óvatosan közeledik. Ember? Nem valószínű.
Ez a fej egy koponyacsont, barna, ráncos, vékony irhával bevonva. A szemek helyén két sötét folt. Az üreg mélyén halvány, nedves csillogás. Rövid, gyors fejmozdulatok. Előrehajlik, aztán hosszasan figyel, így, lábujjhegyről, dermedten, mint a menekülésre állandóan kész állat.
Újabb majomszerű csontarcok tűnnek fel, egyforma mind, és eszelősen fürge pillantásokkal siklanak ide-oda a tehetetlen ember körül. Valaki halkán vihogott. A hatalmas sziklasíkon, amely sima volt, mintha parkett lenne, vakító napfény ömlött végig. Mint túlfűtött kályha lapja, úgy ontotta vissza ez a plató a forróságot.”

https://mult-kor.blog.hu/2015/01/27/archivvideofelvetel_az_auschwitzi_halaltaborrol

A Csontbrigád tagjai:

Volpi, A Dorong, az Örvezető, Akinek Szíja Van, Kétfogú, Akinek Kalapja Van, Vak, Akinek Lámpása Van, Fehérhajú, Akinek Tükre Van

Dugó neve az alábbiak szerint módosul:

Dugó, Akinek Nincs Semmije → Akinek Barátja Van

Fécamp neve az alábbiak szerint módosul:

Koldus, Akinek Ökle Van → Ököl, Aki a Hírt Viszi → Ököl, Akinek Élni Kell → Ököl, Aki a Hírt Hozza

„Itt minden fontos, ami van valakinek. Mert akinek nincs semmije, az maga is... semmi... Én senki vagyok! Nincs semmim, ami *csak* az enyém. Én vagyok A Dugó, Akinek Nincs Semmije. Nézd: itt A Vak, Akinek Lámpája Van. Ha nem *lenne* lámpája, ő is senki lenne.

- Nem világít a lámpája.

- De van *Valamije*. Fontos, hogy mindenkinek legyen valamije. Ha nem világít, akkor is jó!”

„-Ott van A Nincs. Főként ott van. Virág, fű, fa, forrás nem létezik. Csak társadalom. A pusztai társadalom. És ahol társadalom van, ott törvény kell, és ahol törvény van, ott feltámad az igazság... És ahol az igazság van, ott megszületik az igazságtalanság is...”

„- A *Csontbrigád* Hiéna-kórusa összeül este. És szenved. És egy van köztük, aki büntet. Megöli az ellenséget. De hatvanfokos melegben nem dolgozik. Helyette a többi görnyed. És beléjük rúg, ha nem bírják. De ő nem dolgozik, és jóllakhat a Hiénák élelméből.”

„Az Én halála itt a legsürgősebb. Ez biztos! Itt nincs börtön, és nincs szabadulás: ez életfogytiglani halálítélet!

Jaj annak, aki élve ödög a sírban gondolattal, múlttal, vágygal, aki azt hiszi, hogy fontos még, ha rossz, vagy ha fáj, azt hiszi, különbség az amikor ő markolja a csákányt vagy más tenyér, amelyhez zavaró módon egy ember tartozik, és hite, vágya, véleménye volt.”

„Hogy élnek a Hiénák? Mert a *Csontbrigád*-ban Hiénák szolgálnak.

Aki meghal, azt elrejtik az üregbe, és betakarják kövekkel. Az üregben laknak a legrégebbi rabok. A Kor. Ezek még az áruló brigádból valók, és egy ajtót őriznek itt. Az Ajtó, Amelyik Nem Nyílik Sehová. Ez a neve. A foglyok elvégzik a halott munkáját, de elfogyasztják az élelmiszer- és vízadagját.

Ez bizony kegyetlen szívósság, amivel az élet és a halál szövetséget köt, hogy fennmaradjon az ember. A levegő dögletes, elviselhetetlen, de több étel és egy korty víz az adagon felül az élet célja, tartalma, öröme!

Amikor a halott olyan állapotba kerül, hogy már a *Csontbrigád*-tól sem fogadják el gyanakvás nélkül, akkor a felvonó leviszi az örségre.”

„Most egy kétméteres csontváz közelít, valószínűtlenül hosszú homlokkal. Dorongot tart a vállán, mint ahogy a dupla csövű puskát viszik könnyedén. Szétterpesztett lábbal áll a csoport előtt.

- Gyenge Hiéna - mondta meglegedetten, és bólogatott. Többen utánamakogták, mintha valami szélütött kórus szerepelne itt:

- Gyenge Hiéna... Gyenge... /Fécampra érti/

- Új Hiéna és Gyenge...

Amit az egyik mond, azt elismétli nyomban a többiek kórusa, mintegy örülve a szónak, gépies fontoskodással.

Néhányan nehéz zihálás közben egy-egy lomha ugrást tesznek. Balettje is van ennek a rémoperának. Fécamp mozdulni nem tud, de látja, hallja a víziót. Gyapjas, göndör hajú, olajsárga kis csontember surrant a kocsifelé, de hátraugrott nyomban!

- Már ma eszünk... Van Gyenge Hiéna...

- Már ma eszünk... eszünk... - újságolják egymásnak falevélsusogásszerű, hangsúlytalan, halk beszéddel a csontmájok.

Az óriási csontváz int a doronggal, és mint a karmester jelére, elnémul a kórus. Valami furcsa torokhangon, mintha litániát mondana, szinte énekelve szól:

- Nem esszük meg, mert Törvény van! Gyenge Hiéna is Hiéna, amíg él. Ez az erkölcs!

- Ez az erkölcs...

- Mert valaminek kell lenni! - Valaminek kell... lenni!...
- És lihegtek. Némelyik sípolva. És álltak, és bámulták Fécampot.
- De holnap már eszünk! - mondta a szólista.
- Holnap eszünk...
- Holnapra meghal.”

(Később, amikor már leeresztettek egy halottat, s nem kapták meg az ő élelemadagját, Rouen ellen fordulnak.)

- „- Gyenge Hiéna nem kell! - kiáltotta Figaro.
- Nem kell!... Akkor többet kapunk.
- Többet, többet...
- Lihegtek.
- Mondjuk ki, hogy a Gyenge Hiéna nem Hiéna...
- Ne mondjuk - szólt Fécamp. - Hadd éljen... *"Valaminek kell lenni"* - idézte a saját erkölcsük szerint Fécamp.
- Már nem kell! - vakkantott a Kétfogú, Akinek Kalapja Van, és többször is megemelte napjában.
- Enni kell!
- Enni!... Enni!...”

- „- Hiénák! – rikácsolta /A Dorong/. - Mától fogva nem kell a valami, ami nem víz és nem étel!
- Nem kell. A Fehérhajú, Akinek Tükre Van, gyenge!
- Így nincs Törvény! Az adagját akarjuk...
- Hirtelen csend lett. A *Csontbrigád* lihegése hangossá tette a forró levegőt.
- Megöljük Rouent! - sipította Volpi, A Dorong.
- Megöljük... Nem kell!”

- „- Megváltom a Gyenge Hiénát... - kiáltotta a 63-as -, az én harmadrész vízadagomat és fele ételemet adom érte!
- Nagy nehezen ráálltak. Fécamp erősnek látszott. Morogva elszéledtek. Az Üvöltés véget ért.
- Másnap Fécamp saját vízadagjának harmadrészét, ételének felét a *Csontbrigád*-nak adta. Cserében Rouenért. Maga sem tudta, hogy miért. Itt úgysem lehet új rend. A Gyenge Hiénának pusztulni kell, és ez a helyes.
- Itt a szikla parancsol. A hőség! És az egyetlen tartalom, a lehető legmagasabb fokú öröm, amit ez az élet mint célt nyújt: enni! És képzelődni. Bámulni a tűzbe, és hinni, Ami Nincs.
- Fáradt és gyenge volt este a víz és táplálék hiányától.
- Minek csinálod? - Dugó jött oda.
- Csinálom - felelte Fécamp, és különös mosollyal hozzátette. - *Mert valaminek kell lenni.*
- Kell? Ezt a Hiénák kórusa üvölti, ha a *Csontbrigád* tudni akarja, hogy mi volt A Hang. De mi az a *Valami*?
- Nem tudom. Azért *kell lenni*, mert valami, és az ember mégsem tudja. Nem foghatja.”

/Fécamp :/,A Hiénákat ezennel feloszlatom. Nem ízlik a döghús!... Nem fogunk többé halott emberek adagjából enni! Nem akarok Hiéna lenni... Emberek voltunk, és újra azok leszünk... Embernek lenni nagy betegség. És sajnos gyógyíthatatlan is... Mától kezdve hát nem gyűjtünk halottat... A *Csontbrigád* meghal ebben az újszerű betegségben: Embernek lenni. A gyűlést feloszlatom... Hiénák, takarodjatok!

És mert tudta, hogy itt a szavak gyorsabban párolognak a hőben, mint a test nedvei, jobb ökle belecsapott Figaróba, ballal megragadta a másikat, és közibük vágta. A feléje ugró Volpit egy rúgással elintézte, és kikapta kezéből A Dorongot is.

- Volpi nem Dorong többé! - üvöltötte, és a hosszú bot messze repült. A szikla peremén túl!...”

„- Értem... - folytatta Fécamp. - Bizonyára kell az út, és olyanokra van szükség itt Afrikában, akik engedelmesek, mert katonák, és nem baj, ha felfordulnak, mert bűnösök! Különleges terep ez a Szudán... Itt sok olyan útépítő is kell, akitől elvárják, hogy pusztuljon az útból, mire az járható lesz.”

„- Te... - mondta fulladozva Sirone. - Ezek ott... - tétován az ablak felé mutatott - ez a csonthadosztály... Ártatlanok! /.../

- Kell a *Csontbrigád* bűne, hogy itt Szudánban a bűnhődés erkölcsi szüksége miatt törjék a követ. A sivatagba nyúló kősziklákon át út kell, és ez a melodráma megnevesíti a csákányzörgést... Annak, aki nem hallja...”

/Fécamp / „Embernek lenni nagy betegség, és gyógyíthatatlan. De a hiéna megdöglik, és az ember, az meghal! Ez a különbség. De ezt hinni kell, akkor jó a halál, és az élet is esetleg.”

1. csoport

Újságíróként érkeztek Poklotetőre. Készítsetek tudósítást, melyben bemutatjátok a környezetet, a poklotetői életfeltételek legfőbb jellemzőit, az ott élő foglyokat!

2. csoport

Társadalomtudósok vagytok. Készítsetek elemzést, amelyben bemutatjátok a Poklotetőn kialakított társadalmi rend legfőbb jellemzőit, a törvényt, melyet a túlélés érdekében alakítottak ki a Csontbrigád tagjai!

3. csoport

Riporterként érkeztek Poklotetőre. Készítsetek interjút a Csontbrigád egyik tagjával, melyben szóba kerülnek az ottani névadási szokások és azok a jellemzők, melyek azt bizonyítják, hogy az ottaniak visszatértek a civilizáció előtti emberek gondolkodásmódjához, bár még próbálják őrizni emberi mivoltukat!

4. csoport

Poklotetőn Fécamp szerint a legfőbb kérdés: embernek lenni vagy Hiénának? Hogyan értelmezhető ez a választás? Készítsetek el Fécamp monológját, amelyben ezt a kérdést fejtegeti a Csontbrigád tagjainak.

5. csoport

A regényről az az általános vélekedés, hogy a 2. világháború idején a sajátosan magyar képződménynek számító munkaszolgálatot, ill. a koncentrációs táborok légkörét idézi, Poklotető a haláltábor víziója. Vonjatok párhuzamokat a regénybeli helyszínek és a náci

KZ-táborok működési mechanizmusa, életkörülményei és az ott élők reakciói, viselkedése között!

Lehetséges megoldások:

1. csoport Melyek a pokoltetői életfeltételek legfőbb jellemzői?

A Pokoltető élet és halál, emberi és állati lét határát jelenti.

Az életfeltételek sivatagabbak, mint a lenti táborban: állandóan tűző Nap, iszonyú hőség, szűkösen mért étel-és vízadag, ez utóbbi csak akkor jár, ha megvan az előre meghatározott kőmennyiség, ugyanis kényszermunkájuk hatóságok által kitűzött célja: a hadseregnek utat vágni.

A foglyok csontvázvá soványodtak, elveszítették emberi mivoltukat. Legfőbb jellemzőjük a Nincs. Nincs múltjuk, nincsenek emlékeik, nem emlékeznek a nevükre, itteni nevüket egy-egy haszontalannak tűnő tárgy birtoklása adja, elveszítőben vannak tudatukban a szavak, egy rendkívül primitív nyelvet használnak.

2. és 3. csoport Melyek Pokoltetőn a túlélés érdekében kialakított társadalmi rend legfőbb jellemzői?

A túlélés érdekében új társadalmi rendet alakítottak ki, Hiénákká váltak: a legerősebbnek, pl. akinél a Dorong van, nem kell dolgoznia, illetve meghalt társaikat rejtegetik, dolgoznak helyettük, hogy hozzájussanak azok fejadagjához. Elállatiasodásuk közepette még őriznek egy erkölcsi törvényt: „Valaminek lennie kell”, azaz, amíg valaki él, bármilyen gyenge is, nem veszik el az élelmiszer-és a vízadagját. Az éhség következtében azonban erről a törvényről is hajlandóak lennének lemondani. Atavisztikus állat-emberekké váltak: minden gondolatukat az evés és a minden áron való életben maradás tölti ki. Már az sem izgatja őket, hogy valójában ártatlanul vannak ebben a helyzetben, hiszen a nyolc évvel korábbi robbanás nem az ő árulásuk következménye.

A nevek azt bizonyítják, milyen fontos a tulajdon, akkor is, ha az semmire sem használható. Akinek nincs semmije, nem ér semmit

Mikor kiderül ártatlanságuk, a hatóságok akkor sem igyekeznek felmenteni őket, hiszen kell az út a katonaságnak, amelyet ők építenek.

Fécamp az, aki még képes emberként viselkedni (a fehérhajú helyett dolgozik, amikor az beteg lesz), de ő az is, aki „puccsal” átveszi a hatalmat Dorongtól, látszólag diktátorrá válik, mert célja egyrészt bosszút állni Curew-n, másrészt bebizonyítani a Csontribrigád ártatlanságát.

4. csoport Miben tükröződik a civilizáció előtti gondolkodásmód? Embernek lenni vagy Hiénának?

A Csontribrigád tagjai Hiénákként határozzák meg magukat, ez összefügg életben maradási stratégiájukkal. Ugyanis nem küldik le rögtön a halottakat Pokol Sarokra, hanem egy ideig rejtegetik azokat, hogy a számukra küldött élelem- és vízadagot elfogyaszthassák. Az állatoknál is alacsonyabb szinten élnek, hiszen az állatok viselkedését az életben maradás és a szaporodás

irányítja, a foglyokét csak az evés. Egy idő után már saját törvényüket is hajlandóak lennének megszegni, azaz beteg társukat megölni, élelmét megszerezni.

Ugyanakkor vannak még ember mivoltukra utaló vonásaik: igényük a múlt fenntartására, erre a tűznézés során emlékeik felidézésével tesznek kísérletet. Identitásukat, így nevüket is az a tárgy határozza meg, melynek birtokában voltak/vannak

5. csoport Párhuzamok a KZ-táborok és a regény helyszínei, világa között:

helyszín: tábor, a külvilágtól elzárt, elkülönített terület

működési mechanizmus: egyre terjeszkedő, kontrollálatlanná váló hatalom

eszköz: erőszak, kínzás, terror

életkörülmények: éhezés, járványos betegség

rabtartók: igazuk tudata, kiélhetik szadista hajlamaikat

rabok: a hatalom felhasználja őket (kényszermunka, elrettentés, bünbakképzés)

ártatlanok, csontsoványak, reménytelenek

beszűkült tudat: a külvilág semmit nem jelent számukra, csak a test túlélése lehet cél

Felhasznált irodalom:

Szitányi György: *Évszázados úrnak alázatosan jelentem. Rejtő Jenő emlékére.* In: Vigilia, 1998/1. 49-53.

Szöveggyűjtemény I.

A történet rövid összefoglalása

A történet a francia idegenlégióban játszódik **Szudánban**. A főszereplő, **Henry Fécamp, a későbbi 63-as számú rab** és legjobb barátja, Curew ugyanabba a lányba, Szaidzsába szerelmes. Curew javaslatára fogadást kötnek, aki veszít, magára vállalja az Ulogi oázist felkavaró gyilkosságot, Villiers századosnak és sofőrjének a megölését. A nyomravezetőnek a francia hatóságok 500 000 frank jutalmat ígérnek, mert a századostól ellopott irattáskában a francia hatalmi törekvéseket bizonyító, az afrikai gyarmatbirodalomban kiépíthető katonai támaszpontokat jelölő térkép van. A fogadás győztesét a vesztes azzal, hogy bűnösnek vallja magát, nemcsak a pénzhez, hanem Szaidzsa szerelméhez is hozzásegíti.

Fécamp veszít, „feladja” magát, beismeri azt a gyilkosságot, amelyet el sem követett, halálra ítélik, de mivel az iratok nem kerülnek elő, kegyelmet kap, hátha ki tudják szedni belőle, hol van a térkép. Így kerül gyilkosság és hazaárulás bűnével a **francia idegenlégió büntetőszázadának erődjébe**, a Coin de l' Enfer-be, azaz a „**Pokol Sarká**”-ba, majd miután ott ismét ártatlanként egy újabb gyilkosságot magára vállal, a **Pokoltetőre**, az árulónak bélyegzett, de valójában szintén ártatlanokból álló **Csontbrigád tagjai közé**.

Az alábbiakban részleteket olvashattok a regényből. Képzeljétek el, hogy újságírók vagytok, s írjatok egy tényfeltáró, leleplező cikket A Pokol Sarkáról és az ott élőkről! Írásotokban érintsetek a részletek után következő kérdéseket!

I. helyszín: Szudán, Coin de l' Enfer ' A Pokol Sarka', a francia idegenlégió büntetőszázadának erődje

„A Compagnie Discipline jellegzetesen az a hely, ahol a szeretet vagy más hasonló lelkiállapotok kezdettől fogva ismeretlenek. A francia idegenlégió büntetőszázadának egyetlen célja az elrettentés. És az intézmény e hivatás tekintetében csúcsteljesítményeket produkál.

Ezért úgy is nevezték egyesek az erődöt, hogy Coin de l'Enfer. A Pokol Sarka...

Aki itt élt, az bűnhődött. Fegyőrtől a parancsnokkapitányig ide csak megtorlásképpen vezényelték a katonát szolgálattételre.

Ezért itt mindenki mindenkit gyűlöl.

Az örök gyűlölnek a rabokat és egymást, a rabok gyűlölnek mindent és mindenkit. Az altiszteket általában csak az a beteges vágy fűti, hogy kínt okozzanak, amelyhez képest viszonylag jobbnak érezhetik szörnyű sorsukat. A tisztek lélektelenül rágódnak letört egzisztenciájuk képzelte lehetőségein, és közömbösek mindennel szemben.

Ezek még önmagukat is gyűlölnek.”

„Sok tifuszos van az erődben, és ezek éjszaka szoktak meghalni. A legsűrűbben tizenkettő és négy óra között... Meg tudná mondani, hogy miért? (kérdezte Sirone, az erőd kapitánya) /.../

- Meg tudná mondani, Vigoin, hogy miért éppen tizenkét és négy óra között szeret meghalni a tifuszos beteg?

Vigoin az ablakra nézett, azután a mennyezetre, tanácstalanul. Vastag, rossz íz telepedett a szájára, és émelyegni érezte a gyomrát.

- Kérlek?... Nem... Nem... nem tudom...

Ez vészett egy táj! A szemhéja fölött lüktetett, és fáj valami forró nyomás.”

„Fécampnak minden tagja fáj, de felszedelőzködik. Hajnali sorakozó. Ha most nem bírja, akkor elveszett ember. Aki rosszul végzi a munkát, azt verik, gyötrik, újabb büntetést kap, dolgozik, és így gördül gyorsan a halál felé; munka és büntetés halmozódó nehézségeivel küzdve.”

Szereplők:

Sirone kapitány

„És az előkelő párizsi társaságok népszerű gavallérja e pillanatban kigombolt zubbonyal ül a bagószagú irodában, lelógó, nagy harcsabajusza gondozatlan, erősen őszi és sárga színű, mintha hervadozó növényzet volna. Ruháját belepí a hamu, a haja szerteáll, ahogy idegességében néha markolászik benne a nagy, lapos végű, barnult ujjával, s cigarettát sodor. Az arca egy haldokló, bohém arkádiai isten titokzatosan vidám, bölcsen gúnyos kifejezésébe ernyed. Félelmetesen kirajzolódó sasorra, sárgás, halottszínű bőre, zavaros, bóbiskoló szemei, a szája szélére beidegződött, lekicsinyülő ajkbiggyesztés, mintha az egykor szép arc viaszlevonata lenne, a sivatag forróságától torzulttá olvadt állapotban. Két éve hogy az erődben van.

Az első napon úgy érezte: néhány óráig bírja csak, és meghal. Az első hónap után ijedt gyanakvással megsejtette, hogy itt esetleg soká élhet az ember. Ma már nem sejt és nem hisz semmit.

Bizonytalan ujjai révetegen kapirgálnak némi maradék dohány után a bádogdobozában. Többször és ámultan figyel, hogy nem oda nyúl, ahová néz. Mintha szemei és a keze elveszítették volna ősi kapcsolatukat egymással.

Ki érti ezt ilyen melegben, amikor a szem lüktet, és mintha dinamó zúgna a nyakában, olyan monoton áramlással tódul valami a torkából a koponyájába?

Az ingét széthúzogatja, mintha láthatatlan súlyokat kívánna eltávolítani a mellkasáról. Nagyot sóhajt közben, de egy kettős csuklás félbeszakítja e készülődésben lomhán emelkedő tüdejét. Merően nézi a horpadt kis dobozt. Apró csíkokban folydogál róla a verejték, és sok-sok légy döng egyetlen fürtszerű, sűrű rajban körülötte és a pálinka körül. Végighúzza nyelve hegyén a cigarettát, és rágyújt.”

„A pálinka mámora fenséges közönyt prédikál. Megveted a halált, és jó az élet is úgy, ahogy éppen van, illetve, ahogy nincs.”

Victor Gouillaume hadnagy

„Miért nézed állandóan a falat? /kérdzte Sirone kapitány/

- Pa...rancsolsz, kérlek?... - szinte kavargja a szavakat, fáradt nyelvvel... - A... falat?... Ez a nézés úgyszólván az energiacirkuláció megóvása... Ez olyan, mint a napi svéd torna. Az erős lelki izomzat... a direkciót nem hagyja... kihunyni... mögötted... ugyanis ez a nagy probléma itt, mögötted maradt a direkció, pedig előtted kell lenni. És... aki elveszti a direkciót itt... Szudánban... az lelkileg szomjan... pusztul... éppúgy, mint a beduin, ha... eltéved...

A kapitány most már attól ijedt meg, hogy érti, amit a főhadnagy mond... Egy lépést tett az ajtó felé.

- Várj... kérlek... ez neked is fontos... Rendszeres... akaratkoncentráció nélkül... a lélek... hullá lesz! Szétesik a fogalmak laza komplexuma, mert az akarás egy foglalat, és amíg intakt marad, addig... keményen szorítja az emlékezés harapófogója az... elhagyott... direkciót... mögötted... Az akaraterő... úgyszólván egy motor... amihez napi olajozás kell... Ha egy pontot nézel... Első nap öt percig nézed... második napon félóráig... És azután már olyan, mint a svéd torna... Érted?... Ez egy poszt a lélekvártán, rendületlenül!... Na!... Ez legyőzi... hiába... itt meg kell hajolni...”

Libourne főhadnagy

/Libourne/ „- Kapitány úr! A szolgálati szabályzat szerint az ön megkerülésével nem juttathatom feletteseimhez a tervezeteket!! Ön pedig nem volt hajlandó továbbítani őket. Tisztázzuk ezt most!! Le az álarccal... - és mutatóujjával dobpergésszerűen verte az asztalt, miközben lihegve, sípolva kiáltotta: - Az orvos keveri a mérget, és ön az ördög, aki átviszi az élő lélekre... - Mutatóujját már a kapitány arca előtt rázza, a szeméből kicsapó fény leveti a munkaláz disszimulációját, a ráncok beomlanak merev kifejezésükből, és nyálhabot fröcskölő, tátott szájjal üvölt. - Nem szabadultok ki a terveimmel! Te vagy az ördög! Az egyik szemedet akarom! /.../

/Minkiew doktor/ - /.../ paranoiája van. Ez a klasszikus örület. Tipikus eset... Látszott hétről hétre, hogy mint lesz úrrá rajta.

/Sirone kapitány/ - Miért nem szóltál?

- Minek? Hogy ideküldjenek helyette egy egészséges embert, aki szintén megőrül? Inkább egy paranoiás pusztuljon el. Ha tetszik, rendelj vizsgálatot ellenem.”

Ligert írnok

Ligert szögletes alak volt. Nem tudott megfelelő "ént" produkálni a külvilág számára, ezért minden tettét, szavát, hangulatát bizonytalanul váltakozó kedélyállapot tette szögletessé. Általában szinte személytelenül közönyös volt; egy dolgozó és mosolygó gép. Ligertről azt is feltételezhette az ember, hogy munka után, amikor visszatér a szobájába, nem fekszik ágyba, hanem tokba teszi magát, és megszűnik éjszakára.

Feladat: tényfeltáró cikk írása. Adjatok címet is az általatok írt szövegnek!

Leleplező írásotokban érintsetek az alábbi kérdéseket:

Miért nevezik az erődöt a Pokol Sarkának?

Milyen helyzetben, állapotban vannak az erődben a személyzet tagjai, a rabtartók, illetve a rabok? Mi jellemzi itt az emberi kapcsolatokat? Mi a közös és az eltérő a rabtartók és a rabok életében?

Hogyan és miért megy végbe személyiségtorzulás a rabtartók körében?